

Урош В. Шуваковић^[1]

Универзитет у Београду,
Факултет за образовање учитеља и васпитача,
Катедра за филозофију и друштвене науке
Београд (Србија)

УДК 004.8:316
327:929 Кисинџер Х.
Прегледни научни рад
Примљен: 19.08.2024.
Прихваћен: 23.08.2024.
doi: 10.5937/napredak5-52859

Креатор садашњости у покушају да разуме будућност или о ономе што можемо убројати, али не на то и свести, Кисинџерово наслеђе^[2]

Сажетак: Текст је настао као идеја да се учини осврт на књигу Хенрија Кисинџера (Henry A. Kissinger) и његових веома угледних сарадника Ерика Шмита (Eric Schmidt) и Данијела Хатенлочера (Daniel Huttenlocher) Доба вештачке интелигенције и наша људска будућност (2021/2022), која је објављена у САД у Кисинџеровој 99. години живота. Како је у међувремену овај амерички државник преминуо у 101. години, било је немогуће не узети у обзир и, бар у кратким цртама, не указати на главна Кисинџерова достигнућа у међународним односима и дипломатији, на његове ставове који су релевантни за југословенску кризу, а потом се осврнути на покушај овог дипломате да у књизи о вештачкој интелигенцији перципира њене потенцијале и да, разумевајући њене предности и мане, моделира правац развоја човечанства. Стога је рад структуриран из два дела. У првом се даје кроки Кисинџеровог утицаја на америчку спољну политику и доношење далекосежних спољнополитичких одлука САД, које су креирале свет какав смо познавали у другој половини XX века, где се посебно истичу успостављање односа НР Кине и САД и политика детанта САД и СССР. У другом делу, пажња је посвећена Кисинџеровим анализама и упозорењима у вези са настанком и развојем вештачке интелигенције. Иако се у то подручје упушта у веома позном животном добу, његови увиди су веома значајни, посебно када се има на уму његово залагање за међународну сарадњу у регулисању овог питања.

Кључне речи: Хенри Кисинџер, дипломатија, вештачка интелигенција

[1] uros.suvakovic@uf.bg.ac.rs ; <https://orcid.org/0000-0002-2141-8698>

[2] Рад је резултат истраживања спроведеног уз финансијску подршку Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору о трансферу средстава за научно-истраживачки рад наставног особља на акредитованим високошколским институцијама, потписаног са Факултетом за образовање учитеља и васпитача Универзитета у Београду за 2024. годину (бр. 451-03-65/2024-03/200138).

1. Креирање садашњости

Славног америчког дипломату Хенрија Кисинџера (Henry A. Kissinger, 1923–2023) називали су, наравно првенствено његови критичари, јастребом америчке спољне политике. Његова улога у политичком насиљу у различитим деловима света – као саветника за националну безбедност и државног секретара САД у администрацијама председника Никсона^[3] и Форда – у најмању руку више је него спорна. Од утицаја на продужетак Вијетнамског рата, директних веза са свргнућем Салвадора Аљендеа, легално изабраног социјалистичког председника Чилеа^[4] и доласка на власт пучем^[5] профашистичког диктатора Августа Пиночеа у изведби ЦИА, преко подршке аргентинском неонацис-

тичком режиму („најгорем од латиноамеричких монструма тих година“ [Chomsky, у: Chomsky, Waterstone, 2022, str. 42]), учешћа у одлукама да се интервенише у Камбоџи и Лаосу, што је узроковало више десетина хиљада мртвих, до подршке Индонезији у Источном Тимору, Пакистану у односу на Бангладеш, пучу против архиепископа Макариоса на Кипру итд.

С друге стране, они склони нешто другачијим алегоријама представљали су га као голуба, имајући у виду његову креаторску улогу у окончања Вијетнамског рата, из којег је Америци био потребан „частан излаз“. Кисинџер је обезбедио окончање сукоба током преговора с лидером Северног Вијетнама Ле Дук Тоуом, у Паризу 1973, што је обојици донело Нобелову награду за мир исте године^[6]. Кисинџер је,

130 |

[3] У администрацији председника Никсона, у једном периоду, обављао је истовремено обе најважније државне функције: саветника за националну безбедности и државног секретара, док му је председник Форд оставио у надлежности само ову другу. Не без сарказма, Чомски је парафразирао Кисинџерову дефиницију стручњака као некога ко је у стању да „артикулише консензус моћних“, закључујући да му то омогућује, последично, и да „управља пословима у његово име“ (Chomsky, у: Chomsky, Waterstone, 2022, str. 51). Премда је извесно реч о претеривању, на шта у истом извору указује и професор Висковић, не можемо а да не укажемо на то колико је вреднован Кисинџеров утицај кроз досетку која је кружила 70-их година XX века: „Замислите шта би се десило да Хенри Кисинџер изненада умре? Рицард Никсон би постао председник Америке!“ (RTSa, 2023).

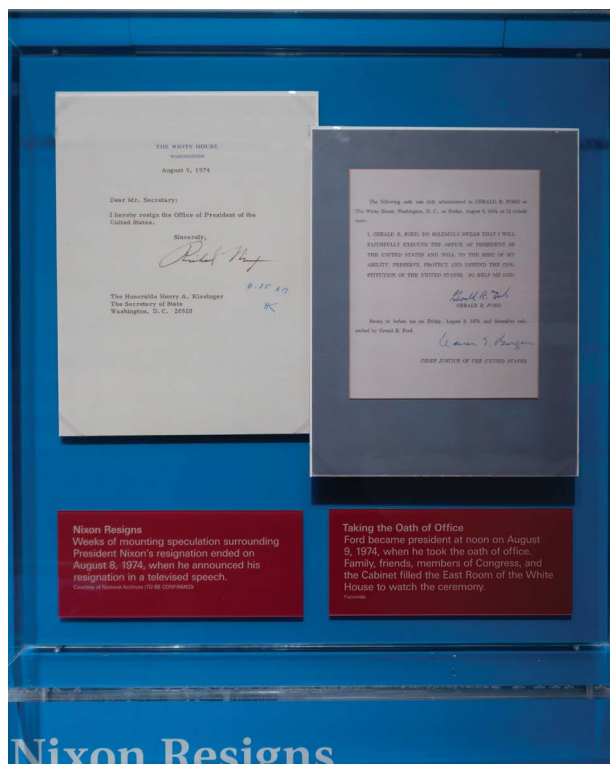
[4] „Пример успешно изабране марксистичке владе у Чилеу засигурно би имао утицаја на друге делове света, па чак и вредност преседана, посебно за Италију; додатно би знатно погодило светску равнотежу и нашу позицију у свету“, пише Кисинџер у поверљивом меморандуму Никсону, после кога је овај одлучио да подржи пуч против Аљендеа (цит. према Chomsky, у: Chomsky, Waterstone, 2022, 86–87).

[5] Драган Симеуновић је одавно успоставио карактеристичну разлику између државног удара, као вишег родног појма, и пуча „као посебно милитантне форме државног удара“ (Simeunović, 1992, str. 139).

[6] Три су историјска куриозитета у вези с доделом Нобелове награде за мир те године. Први, за нас важан, јесте да је Кисинџеров главни противкандидат био друг Тито, те да је резултат гласања био 3 : 2 у корист Кисинџера, при чему су се два члана Нобеловог комитета повукла из чланства, а само саопштење одлуке изазвало је протесте у САД и свету. Нисмо сагласни са Б. Димитријевићем који сматра да је одлука југословенског државног врха да кандидује Тита за ову награду била резултат њиховог додворавања, а не улоге коју је он имао у оснивању и афирмацији Покрета несврстаних (RTS, 2023). Напротив, Титова заслуга је у том смислу била недвосмислена и, извесно, не би изазвала протесте као одлука која је те године донета прегласавањем. То, наравно, не искључује и покушај додворавања, али се не може свести на њега. Уосталом, из Титове политике несврстаности Србија и данас вуче „берићет“, пошто је

Урош В. Шуваковић

Креатор садашњости у покушају да разуме будућност или о ономе што можемо убројати, али не на то и свести, Кисинџерово наслеђе

Председнички музеј Џералда Р. Форда.
Писмо у којем Ричард Никсон обавештава Хенрија Кисинџера о оставци и транскрипт Фордовога завета приликом преузимања председничке функције, Мичиген, Сједињене Америчке Државе.

Фото: Shutterstock

извесно, био заслужан и за прекид арапско-израелског сукоба, који је избио због израелске окупације Голанске висоравни. Тада је промовисана и тзв. шата дипломатија, која је у вештом

Кисинџеровом извођењу дала резултате. Коначно, ту је политика детанта са Совјетским Савезом, постизање споразума САЛТ I, који су потписали Никсон и Брежњев. Нешто пре тога Кисинџер је постигао и споразум о нормализацији односа НР Кине и САД у преговорима с тадашњим кинеским премијером Џоу Енлајем. Тако су 1972. Никсон и Мао Цедунг потписали споразум, дошло се на позицију признавања „политике једне Кине“ – Народне Републике Кине, чему је претходило и њено чланство у ОУН, која је тамо заменила Тајван, уз ритуално противљење САД. Приликом последње посете Кини 2023, неколико месеци пред смрт, где је дочекан као „стари пријатељ“ (Xi Jinping), Кисинџер је изјавио да САД и Кина „не могу себи да приуште да буду противнички настројене“ (BBC NEWS, 2023). Оваква порука значајно другачије звучи од закључака анализе коју је извршио Бжежински (Brzeziński, 2013).

Треба уочити то да се Кисинџер у својој дипломатији руководио прагматичношћу. Није се либио да свој полазни став у току одвијања процеса измени до непрепознатљивости. Важно је било остварити зацртани циљ америчке спољне политике, док по макијавелистичком начелу средства нису бирана. Ако се могло с преговорима добро јесте; ако је морало ратом, не треба се устручавати; ако је рат отпочет – Америка мора, бар на неки начин, да га успешно оконча. Дакле, питање моралних начела у

ова велика група држава сматра настављачем СФРЈ и, додуше без неког чврстог основа, везује за Тита. Други куриозитет је био тај да на свечаном уручењу награде није био присутан ниједан од двојице добитника Нобелове награде за мир. Наиме, Ле Дук Тоу је одбио да је прими због наставка америчке подршке Сајгону и после потписивања Париског мировног споразума. Коначно, и сам Кисинџер је 1975. године, након што су трупе Северног Вијетнама ушле у Јужни Вијетнам, пожелео да награду врати. Иначе, њен новчани део одмах је дао у хуманитарне сврхе – за децу настрадалих америчких војника.

спољној политици (нагласио У. Ш.) није било руководеће; ваљало је остварити циљ. Ми смо то назвали макијавелизмом, неки други говоре о моралном релативизму, чак „аморализму“ (Висковић), његове присталице такав приступ називају – реалполитиком, што чини и највећи број теоретичара међународних односа.

Ваља рећи и то да је Кисинџер био старовременски државник. То значи: веома добро образован, што није одлика припадника политичке класе у савременој Европи^[7] и САД. Докторирао је на Харвардском универзитету, где је био и професор. Између осталог, написао је један од најбољих и, свакако, најпревођенијих уџбеника из историје дипломатије и међународних односа, Дипломатија, служећи се како излагањем различитих теоријских позиција, тако и сопственог искуства стеченог у пракси бављења дипломатским пословима.

Управо је овакво образовање Кисинџеру и помогло да разуме југословенску кризу, или бар суштину њених досадашњих етапа, будући да аутор овог текста не сматра да је она окончана. Треба уочити, ипак, и да је његово рано одрастање у Немачкој, па и каснији конзервативни став који је идеолошки имао, узроковао и, назовимо их тако, „историјске заблуде“ којих се до смрти није одрекао, попут оне да је атентат на Фердинанда у Сарајеву био „терористички акт“ (Kissinger, 1999a, str. 174–175) и да је убиство извршио „српски национа-

листа“ (Kissinger, Schmidt, Huttenlocher, 2021/2022, str. 83). Свакако, то је немачка парадигма ратних инспиратора који кривицу преваљују на оне који се одупиру поробљавању, визура историчара земље која се не мири с губитком Првог светског рата^[8], али је историјска истина дијаметрално супротна: атентат на окупатора био је ослободилачки чин, а Гаврило Принцип је био југословенски националиста по свим параметрима тадашњег времена. У поменутом уџбенику, Кисинџер овако описује настанак Југославије после Првог светског рата и истовремено нуди узроке за то:

„Новонастала Југославија остварила је тежње јужнословенских интелектуалаца. Међутим, за настанак ове државе било је неопходно занемарити границу која је кроз историју делила Западно и Источно римско царство, католичку и православну веру, латинично и ћирилично писмо – границу која се грубо протезала између Хрватске и Србије, које никада у својој сложеној историји нису припадале истој политичкој целини. Рачун за то испостављен је после 1941, као и у крвавом грађанском рату који је изнова букнуо 1991. године“ (Kissinger, 1999a, str. 202).

Управо захваљујући примени принципа историчности у тумачењу догађаја, или контекстуализације^[9], он је грађански рат у Босни и Херцеговини разумео много боље од других политичара и теоретичара на Западу.

[7] Уз часне изузетке, у које убрајам председнике Вучића, Путина и Макрона, премијера Орбана и уз извињење оним актуелним европским лидерима, који ми, у тренутку писања овог рада, нису пали на ум.

[8] Да ли ни Другог, или се само нама то причињава?

[9] Препознаје се његова реченица у књизи о вештачкој интелигенцији: „Да би била корисна или барем смислена, информација се мора разумети кроз објектив културе и историје“ (Kissinger, Schmidt, Huttenlocher, 2021/2022, str. 33), која потврђује нашу тврдњу о методолошком приступу разумевању проблема који је Кисинџер примењивао.

Урош В. Шуваковић

Креатор садашњости у покушају да разуме будућност или о ономе што можемо убројати, али не на то и свести, Кисинџерово наслеђе

| 133

Пријем државног секретара САД Хенрија Кисинџера код председника Југославије Јосипа Броза Тита, Београд, 4. 11. 1974.

Фото: Музеј Југославије, Фото-архив Јосипа Броза Тита

„Понашамо се као да покушавамо да натерамо Србе назад у у митску Босну, која никада није постојала у историји. Не постоји босански језик. Не постоји босанска култура. Босна је административна јединица у којој су Хрвати, Муслимани и Срби, вештачки створена као део Југославије и будаласто призната од западних сила 1991. године. Ако погледате српску историју, 600 година су се борили да над њима не до-

минирају муслимани. Зашто би САД прекршиле сопствени принцип самоопредељења да би их бомбардовале, зашто би их наши медији назвали Србима сепаратистима, како се то одвајају од нечега што никада није постојало? Верујем да оно што треба да урадимо јесте да признамо или створимо муслиманску државу и дозволимо другим националностима да се осамостале или придруже Хрватској или Србији, у зависности

од случаја, а не да се мешамо у балкански рат, који се не може завршити, чак и ако га добијемо. Не можемо тамо остати у сталној окупацији. Немцима је требало 17 дивизија да контролишу Србију у последњем рату, а ми немамо стомак за тако нешто, нити би требало“ (Kissinger, 1994).^[10]

Као што из овог, нешто дужег цитата можемо да уочимо, Кисинџер је добро познавао југословенску ситуацију, односе у БиХ, и залагао се за то да се они реше на најдемократскији могући начин – применом принципа самоопредељења народа, што је „амерички принцип“ у спољној политици још од Вудроа Вилсона.^[11] Искази из овог Кисинџеровог интервјуа у потпуном су сагласју с политиком коју је тада водила званична Србија (и СРЈ) и, да су тада прихваћени, значили би стабилност на Балкану и у савремености.

Он ће се још оштрије супротставити НАТО агресији на СРЈ 1999. године. Уверени смо да је Кисинџерова оцена документа који је Мадлен Олбрајт (тзв. споразума) понудила југословенској делегацији у замку Рамбује на најконцизнији и најпрецизнији начин представила његову суштину, истовремено изражавајући индигнацију према чињеници да је он производ тадашње америчке дипломатије. Извесно је да ће његова

оцена, баш као и сам документ, бити саставни део историје дипломатије XX века:

„Текст из Рамбујеа, којим се Србија позива да прихвати НАТО трупе широм Југославије, био је провокација, изговор за почетак бомбардовања. Рамбује није документ који би било који Србин могао да прихвати. Био је то ужасан дипломатски документ који никада није требало да буде представљен у том облику“ (Kissinger, 1999b)^[12].

Сем тога, он је подробно анализирао Клинтоново обраћање поводом отпочињања агресије, стављајући га наравно у контекст понуђеног документа из Рамбујеа, као и његове могуће импликације. Устврдивши, најпре, да супротно америчкој *mainstream* пропаганди „Слободан Милошевић није Хитлер“ и да, супротно Клинтоним тврдњама, „ни Милошевић ни било који други балкански лидер нису у позицији да угрозе глобалну равнотежу“, Кисинџер наглашава да „за разлику од Босне, Косово је рат за територију коју Срби сматрају националном светињом. Због тога је било мало, ако их је уопште било, знакова противљења у Београду Милошевићевој косовској политици. Срби су одбацили мировни споразум из Рамбујеа јер у њему

[10] Кисинџер, објашњавајући „југословенску слободу деловања“ у односу на СССР после Другог светског рата, признаје да је она проистацала из чињенице „да се сама ослободила од немачке окупације захваљујући сопственим герилским снагама“ (Kissinger, 1999a, str. 342).

[11] Заправо и пре њега, ако узмемо у обзир амерички „рат за независност“. Вилсон је овај принцип само професорски добро преточио у принцип спољне политике, што је у том тренутку било сагласно и с Лењиновим принципом „самоопредељења народа“. Коначно, у Повељу ОУН улазе два, у једнакој мери, важна принципа: поштовање територијалног интегритета држава чланица ОУН и право на самоопредељење народа.

[12] Било би добро да они из редова садашње опозиције у Србији, а нажалост и из делова садашње академске заједнице, који тврде да смо могли као држава да прихватимо овај документ, „да будемо паметнији“, с времена на време, прочитају ову Кисинџерову изјаву. Морали би да се замисле над њом.

виде увод у независност Косова. Они такође виде присуство НАТО трупа као врсту стране окупације којој се Србија историјски опирала против Османског и Аустријског царства, Хитлера и Стаљина. Чак и ако буду бомбардовани до капитулације, тешко се може очекивати да ће бити вољне присталице исхода. Што се тиче ОВК, њен циљ је независност, а не аутономија; пристала је на Рамбује као тактичко средство за ослобађање ваздушне силе НАТО против омражених Срба. Још је мање вероватно да ће ОВК пристати на аутономију под српском влашћу сада када је Србија толико ослабљена ваздушном кампањом НАТО. ОВК неће предати своје оружје НАТО снагама. А снаге НАТО неће имати домаћу подршку ако се боре против ОВК да наметну разоружање. Нити ће ОВК прећутно пристати на српске снаге које контролишу њене границе“ (Kissinger, 1999с). У истом тексту, он предвиђа да би задовољење албанских интереса на Косову и Метохији могло да створи нову кризу у Македонији, имајући у виду да тамо живи 1/3 Албанаца који ће захтевати да им се да „исто самоопредељење као и њиховој браћи у Србији“.

Без обзира на овакво разумевање проблема, Кисинџер се, међутим, залагао за наставак дејстава из ваздуха – да не би дошло до компромитације НАТО – истовремено се одлучно супротстављајући отпочињању копнене инвазије, али чак и ту остављајући могућност да се она размотри ради одржања „НАТО кредибилитета“. Прогнозирао је на крају исход: дугорочно присуство НАТО на Косову или у Македонији^[13]

ради „спречавања ширења сукоба на Балкан“, као и дуге и тешке преговоре за које је сматрао да ће исходovati „неким обликом косовске независности“.

Слично се Кисинџер односио и према проблему Украјине. Десетак дана пре него што ће бити одржан референдум на Криму 2014. године, на којем је донета одлука о повратку тог стратешки важног полуострва у састав Русије, Кисинџер је у ауторском тексту објављеном у *Вашиингтон посту* указао на премисе од којих се мора поћи у спречавању конфликта пошто би ускоро могло до њега да дође. Анализирао је историју Украјине, показујући да је то земља која има свега 23 године историје независности. Сем тога, подсетио је на Кијевску Русију и на чињеницу да су Руси на том простору примили хришћанство, наглашавајући да „Запад мора да схвати да за Русију Украјина никада не може бити само страна земља“. Указао је на то да је она вековима била у саставу Русије и упозорио да је та земља идентитетски подељена на западни и источни део, те да су разлике огромне: западни део је католички и говори украјински, источни део је православан и становништво говори руски језик. Он сматра да је проблем у томе што сваки од ових делова покушава да се, у владавинском смислу, наметне другом, али да ће „сваки покушај једног крила Украјине да доминира над другим – као што је био образац – на крају довести до грађанског рата или распада. Третирање Украјине као дела конфронтације између Истока и Запада деценијама би уништило сваку перспективу

[13] Испоставило се на оба подручја.

Бивши државни секретар Хенри Кисинџер, председавајући Двопартијске комисије за Средњу Америку председника Регана, на састанку у Стејт департменту, Вашингтон, 6. јануар 1983. године

да се Русија и Запад – посебно Русија и Европа – уведу у међународни систем сарадње“ (Kissinger, 2014). Нажалост, Кисинџерова упозорења, дата на време, нису узета у обзир. Догодило се оно што је предвидео и данас имамо рат између НАТО (САД + ЕУ) и Русије на подручју Украјине

(в. Šuvaković, 2023), који у овом тренутку траје две и по године и окончање му се не назире. У истом тексту, Кисинџер оптира за решење које неће представљати „апсолутно задовољство, већ уравнотежено незадовољство“, сматрајући то тестом за одрживост споразума.^[14] У складу с тим, он се

[14] Ако смо у стању да испратимо идеју водиљу политике председника Вучића у вези са Косовом и Метохијом, она се подудара са овом Кисинџеровом идејом. У тражењу компромиса „не може неко да добије све, а неко да изгуби све“, а то је управо оно што Запад стално „нуди“ Србији.

залагао за право Украјине да приступа разним међународним организацијама, укључујући и ЕУ, али никако и НАТО, противио се мењању граница Украјине пошто би то представљало нарушавање међународног поретка те, у том смислу, за очување Крима као њеног саставног дела, али уз гарантовање велике аутономије тамошњем становништву и решавање статуса Севастопоља као базе Црноморске флоте на дужи рок. Коначно, сматрао је да влада Украјине треба да буде одраз народне воље и да би мудро било да она заузме позицију налик тадашњој позицији Финске: окренутост ка Западу, али без изазивања Русије.^[15] Две године касније ревидирао је став и саветовао тада изабраном председнику САД Доналду Трампу да прихвати да је Крим Русија, али без званичног признања, сматрајући да Крим не би смео да буде проблем на релацији Вашингтон–Москва (Kissinger, 2016).

По избијању руско-украјинског сукоба, његових неколико изјава различито је тумачено. Ипак, еволуција је постојала и била очита током трајања конфликта: он је постао изричит да се не сме допустити Русији да има бенефите од рата, залагао се за преговоре и допуштао могућност да на њиховом крају Украјина ипак постане чланица НАТО. Дакле, преговори су били његов примарни избор, а како је долазило до ескала-

ције сукоба, тако је и његов став бивао ближи ставу колективног Запада.

2. Поглед ка изазову будућности која је већ отпочела

Друштвене последице вештачке интелигенције тешко је предвидети.
(Kissinger et al., 2022, str. 56)

Навикнута на то да Кисинџеров практични и академски рад посматра кроз призму бављења дипломатијом и међународним односима, у нашој академској јавности остала је без већег одјек-ка књига Хенрија Кисинџера, Ерика Шмита^[16] и Данијела Хатенлочера^[17] Доба вештачке интелигенције и наша људска будућност, објављена у Америци 2021, а код нас убрзо преведена и публикована 2022. у издању Клуба плус, што служи на част овом малом издавачу. У српској друштвеној периодици објављена су, колико нам је познато, до сада само три приказа ове веома значајне монографије, један са политиколошког (Orlović, 2023), други са аспекта безбедности односа човека и вештачке интелигенције (Marković, 2023) и трећи са становишта историјске науке (Dimitrijević, 2024). Свакако је овој

[15] Нажалост, Финска је недавно напустила ову позицију и постала чланица НАТО алијансе. Чврсто верујемо да ће се та одлука, у будућности, показати веома лошом за Финце.

[16] Главни извршни директор и председник компаније Google (2001–2011), потом њен извршни председник и технички саветник. Он је заслужан што је убедио Кисинџера да присуствује једном предавању о вештачкој интелигенцији 2016. године, на Билдерберг конференцији (Bisenić, 2021).

[17] Први декан MIT Schwarzman College of Computing. Радио на оснивању Cornell Tech, последипломских студија из области дигиталних технологија у оквиру Cornell University, New York, где је био први декан и проректор.

књизи требало посветити више пажње, бар из два разлога: најпре, долази из пера људи који о овом питању имају шта да кажу, те се од њих много тога може и научити и, не мање значајно, питање вештачке интелигенције задире не само у сваку науку и научну дисциплину већ питање њеног настанка и развоја задире и у темеље науке као људске творевине, у крајњој инстанци доводећи је у питање и из корена мења људско друштво. Дакле, вештачка интелигенција је најмање технолошки изазов, премда свакако да је револуционарна технологија,^[18] а много више од тога она је друштвени изазов, јер револуционише наш живот и наш поглед на човечанство, чак и наше бивствовање. То је управо оно што нам сугеришу аутори ове књиге, и права је штета што је остало недовољно препознато од стране наших научника.

Права је штета што аутори нису јасно означили шта је чији допринос овој књизи, па нам остаје да на основу познавања њиховог минулог рада закључујемо о томе. Ипак, Кисинџеров рукопис је препознатљив у појединим деловима (историјски развој, поглед на свет из људске перспективе, међународно договарање о регулацијама атомског наоружања, како контроли-

сати развој вештачке интелигенције и сл.), као што нам се чини да је коначна редактура текста ипак била његова (свакако не без сагласности коаутора).^[19] Стога и на уводним страницама стоји напомена да међу њима не постоји потпуно слагање у погледу „мере у којој смо оптимисти у вези са вештачком интелигенцијом. Али, слажемо се да технологија мења људску свест, знање, перцепцију и стварност – и на тај начин мења ток људске историје“ (Kissinger et al, 2022, str. 3). Међутим, како се даље види из књиге, овако револуционарне промене аутори не приписују свакој технологији. Напротив, они указују на то да су настанци различитих нових технологија доводили до промена, али да је „врло ретко технологија суштински и трансформисала друштвену и политичку структуру наших друштава“ (Ibid., 12), наводећи као пример револуционарне технологије настанак Гутенбергове пресе (Ibid., 125).^[20] Потенцијал за такву драматичну промену, према виђењу ових аутора, има вештачка интелигенција^[21] чији ће „исход бити измена људског идентитета и људског искуства стварности, на таквом нивоу који није доживљен од свитања модерног доба“ (Ibid., 2).

[18] Ово инсистирање да је вештачка интелигенција технологија од великог је значаја пошто је свака технологија вредносно неутрална, па се може користити и за племените и за разорне сврхе, за разлику од науке која је вредносно „утрална“, што ће рећи да је заснована бар на неким најопштијим људским вредностима, каква је хуманизам (Marković, 1994a). На томе баш и инсистирају аутори ове књиге, чак и на њеним уводним страницама.

[19] Стога ћемо у наставку рада, а и ради примене начела економичности у писању, када се позивамо на ову књигу, то означавати са (Kissinger et al., 2022), при чему нам ни на памет не пада да умањимо допринос Ерика Шмита и Даниела Хатенлочера њеном настанку. Колико нам је познато, рад на овој монографији трајао је читавих пет година и, морамо одати признање – био је веома плодноносан.

[20] О утицају медија на промену друштвене структуре в. Debray (2000) и Vučković (2020).

[21] У даљем тексту: AI.

Аутори ове монографије најпре излажу успехе AI на примерима неколико програма који су на њој засновани: AlfaZero у игри шаха, против до тада најмоћнијег облика вештачке интелигенције створене за ову игру, проналазак до сада најсвеобухватнијег антибиотика – халицина на Универзитету MIT, у чему је учествовала вештачка интелигенција, на крају креација GPT₃ од стране OpenAI. Шта је овде било ново? За разлику од ранијих програма за игру шаха, заснованих на брзом процесуирању људског разумевања те игре, стицаног у миленијумском периоду, AlfaZero је познавао само правила игре. Она су му била учитана. Задатак је био: победити или задобити што бољу позицију. Отуда је овај програм у неким од партија жртвовао и оне фигуре које човек никада не би, укључујући и краљицу. „Имао је сопствену логику, засновану на способности да препозна обрасце потеза преко огромног скупа могућности које људски умови не могу у потпуности да процесуирају, нити примене“ (Ibid., стр. 6). У погледу открића халицина AI је, као што износе Кисинџер и сар., на примеру 2.000 различитих молекула „научила“ „атрибуте молекула за које се предвиђа да су антибактеријски“. Оно на шта указују писци монографије јесте да је она истовремено, а да јој то није тражено, утврдила и нове атрибуте тих молекула, које научници уопште нису иденти-

фиковали, нити их кодирани. Када је била суочена са 61.000 различитих молекула и лекова које је одобрила Управа за храну и лекове САД као и природних производа за молекуле за које је:

„1) AI предвидела да ће бити корисни као антибиотици;

2) молекули који згледају као било који већ постојећи антибиотик;

3) AI је предвидела да неће бити токсични“, она је изабрала само један молекул који одговара тим критеријумима и он је назван – халицин. И поновио се исти сценарио: „вештачка интелигенција је идентификовала везе које су измакле људској перцепцији – или се можда чак и негде противе могућем људском поимању“ (Ibid., стр. 7–8). Чак ни после открића антибиотика, истраживачи нису могли да схвате зашто препарат има антибиотска дејства^[22]. Коначно, с открићем GPT₃, AI је прогресирала на ниво генеративног модела. Она је сада у стању да понуди завршетак реченице, исписивање неког пасуса или омањег трактата, да одговори на постављена питања о свему ономе о чему постоје информације на интернету. Она би се, због тога, могла класификовати као виртуелни аутодидакт – „учи“ из информација које су људи – свесно или несвесно – остављали о себи или другима у веб-простору. Ипак, ту постоји и једно значајно ограничење: оно чега нема на вебу тешко може да буде пред-

[22] Из књиге није јасно да ли је AI можда дат задатак и да пронађе лек за ковид 19, пошто из контекста произлази да се откриће халицина десило у јеку пандемије или непосредно пре ње. Ако јесте – који је био њен резултат? Ако јој такав задатак уопште није постављен – зашто није? Двојица живих Кисинџерових аутора морали би да на ово питање дају одговор.

мет о коме ће GPT₃ моћи да се изјашњава.^[23]

Кисинџер и сар. заснивају своју књигу на наведена три примера примене AI у шаху, фармакологији и језику, и указују на то да је она у тим случајевима показала да располаже могућностима које су сличне људским или их превазилазе, а да притом људи не разумеју начине, *џосџуике* путем којих AI *џо џосџиџе*. И то даље изазива, сасвим оправдано, њихову забринутост за будућност свега што је човек створио – од постојећих односа међу државама до смисла постојања науке, филозофије, па и самог човека. Јер чак и ако развој AI не достигне ступањ AGI,^[24] у светлу Декартове максиме да мислити значи постојати, исправно се питају аутори: „Ко смо онда ми?“ Да ли је тиме људски идентитет доведен у питање пошто је разум до сада (и још

увек) био оно што га је разликовало од других живих бића на планети. Сада, одједном, настаје нешто што „разуме“, а није људски разум! Добија ли човек конкуренцију на земљи? Хоће ли он и даље креирати сопствену будућност. Хоће ли човек овладати технологијом или ће она овладати човеком? „Какав ће утицај AI бити на нашу културу, наш концепт човечанства и, на крају крајева, на нашу историју?“ (Kissinger et al., 2022, str. 11). Све су то питања која отвара ова монографија и на нека од њих нуди могуће одговоре.

Њени писци указују на заснованост AI на претходно створеним компјутерима и интернету и на – умрежености.^[25] Према њиховом схватању, вештачка интелигенција „учи“, а основа тога су велики скупови података (big-data), који су дигитализовани, умрежени и доступни

[23] И то је оно што, на пример, промиче пажњи колеге Димитријевића (2024) у његовом представљању ове књиге, када пише о опасностима које по историографију носи AI. Извесно је да опасности постоје (и то не само када је у питању историјска наука), али су оне везане само за оно што је доступно на било који начин преко веба. Наравно, у великим светским историјским архивима све најважније збирке су дигитализоване, па је тако и све постало доступно; у највећим српским архивима то ни приближно није случај, као ни у локалним. Дакле, оно што још није било предмет дигитализације и даље ће моћи да истражују људи. Не значи то, наравно, да у наредном периоду ни та архивска грађа неће бити дигитализована, само указујем на то да људски истраживачки простор није исцрпен, али и да би се наша сазнања о себи самима проширила ако би се наши историчари мало више позабавили локалном историјом, па чак и друштвеном историјом, које су некако измицале њиховој пажњи у корист оне политичке, било опште, било националне. Наравно, ово се односи и на истраживања у областима других наука, бар из домена друштвено-хуманистичких, где ће научне методе у истраживању одређених предмета и даље морати да примењују људи. Извесно је, нпр. да за бројне архаизме или турцизме у српском језику GPT₃ не зна шта значе, тако да ће функције које може да има у савременом језику остати резервисане само за њега, барем још неко време.

[24] AGI (Artificial General Intelligence), што је мало вероватно ако се има на уму досадашња брзина развоја AI која тече експоненцијално. Прогнозе говоре у прилог томе да ће овај ступањ бити досегнут у наредних неколико година, те да му следи ASI (Artificial Super Intelligence), која по свему надилази људске могућности. О класификацији (в. Mandić, Mišćević, Vujić, 2024, p. 6). Кисинџер и сар. у овој књизи не разматрају уопште ступањ ASI, већ настоје да изнађу, рекли бисмо, *modus vivendi* између AI и човека, те да понуде опције како осигурати безбедност хуманитета од огромних могућности у (зло)употреби које би могла да има још недостижута AGI.

[25] Могли бисмо са сигурношћу да тврдимо да Кастелс ни случајно није имао у виду ову импликацију умрежавања када је, надахнут „успехом“ тзв. арапског пролећа, писао своју монографију Мреже револта и наде (Castells, 2012/2018), поготову не безбројне могућности злоупотребе личног идентитета које данас пружа AI.

машинском учењу. Констатује се да су данас актуелна три облика машинског учења: а) надгледано, б) ненадгледано и в) појачано учење (Ibid., str. 40–42). Ови модели су примењени у творби различитих типова AI, које су аутори, као примере, веома добро одабрали. Они указују на то да се „крхкост AI“ налази у „плиткости онога што учи“ пошто је повезаност *input-a* и *output-a*, код надгледаног и појачаног учења суштински друго својство од „правог људског разумевања, са својим бројним нивоима концептуализације и искуства“. Сем тога, она произлази и из чињенице њене „неразумности“ – „AI не зна шта не зна“ (Ibid., str. 50). Различите врсте машинског учења, те темпо развоја AI, указују на то да ће се убудуће одлуке доносити на три основна начина: „преко људи (што нам је познато), затим путем машина (што нам постаје познато) и сарадњом између људи и машина (што не само да је непознато, већ је и без преседана)“ (Ibid., str. 14). Овим последњим, машине се из људског оруђа претварају у – партнере људи (Ibidem). Главни изазов је у томе, да се изразимо језиком менаџмента,

како да људи успеју да сачувају статус „старијег партнера“? Развој процедура које ће поуздано тестирати хоће ли AI функционисати у складу с нашим циљевима и очекивањима императивно се намеће (Ibid., str. 50–52).

Аутори се посебно баве питањем мрежних платформи и „геополитике мрежних платформи“. Они указују на то да су најзначајније глобалне мрежне платформе настале у САД или у Кини, које су, уз Русију и Индију као „нову силу у овој арили“, и „главни акционари“ у творби вештачке интелигенције, док ЕУ^[26] још није ни ушла у трку, ако се изузме усвајање одређене европске регулативе у овој области (Ibid., str. 74–77). Резултат тога је да се мрежне платформе креирају тако да покривају подручја која су, пре свега комерцијално, приоритетна за Америку и Кину.^[27] Ово, према разумевању аутора књиге, доношењу спољнополитичких одлука држава додаје још један важан сегмент – комерцијални интерес различитих платформи, што се додатно компликује када се узме у обзир да је тај интерес често заснован на „приоритетима купаца и ис-

[26] У вези са улогом ЕУ у овој области, важно је уочити констатације аутора књиге, као и терминологију коју користе (наглашавања су наша): „До сада су историјске глобалне силе као што су Француска и Немачка цениле слободу и независност у својој технолошкој политици. Међутим, периферне европске државе са недавним и директним искуством страних претњи – као што су постсовјетске балтичке и централноевропске државе – показале су већу спремност да се идентификују са 'техносфером' коју предводе САД“ (Kissinger et al., 2022, str. 77). Рамсфелдова подела на „стару“ и „нову“ Европу, само нешто безочније саопштена. Независно од тога, ово свакако отежава ЕУ да преузме улогу јединственог актера у овом домену конкуренције.

[27] Највећа кинеска платформа је WeChat, слична по намени WhatsApp. Када сам прошле године посетио Кину као представник Фондације „За српски народ и државу“, на позив Министарства спољних послова КП Кине, питао сам своје љубазне домаћине због чега имају сопствену апликацију, а не користе ону која већ глобално егзистира. „А зашто би Американци сакупљали податке о нашем тржишту кад то можемо сами?“, гласио је одговор, који је збиља све објаснио у једном контрапитању. Наравно, овакав интерес имају, како признају и аутори књиге, само велике силе које сачињавају јединствена подручја-континете, пошто би мали број корисника неке платформе обесмислио интерес за њено постојање.

траживачких и технолошких средишта, од којих су оба можда далеко од државних престоница“ (Ibid., str. 60). Кључно питање за ауторе јесте администрирање платформама, давање приоритета једним садржајима, а ометање или уклањање других, критеријуми по којима се одвија селекција, која све више престаје да буде људска и препушта се AI. Платформе су творевине које се не могу упоредити с било чим у „преддигиталном добу“.^[28] То исходује тиме да „стандарди њихове заједнице постају једнако утицајни као и државни закони“ (Ibidem). Међутим, „оно што се софтверском инжењеру чини интуитивним, може бити збуњујуће за политичког лидера или необјашњиво за филозофа. Оно што потрошач поздравља као погодност, званичник националне безбедности може посматрати као неприхватљиву претњу, или је политички лидер може одбацити као неповољну за националне циљеве. Оно што једно друштво може прихватити као добродошлу гаранцију, друго може протумачити као губитак избора или слободе“ (Ibid., str. 61). Овде, свакако, треба узети у обзир и улогу мрежних платформи у пласирању дезинформација, могућност да AI то чини веома уверљиво и ван државних граница, глобално, али и да буде коришћена у одбрани од таквих „напада“. Међутим, и ту се поставља питање границе: шта је истина, а шта лаж у доба постистине? Аутори се питају постоји ли легитимни интерес публике да

чита „лажи“ које генерише AI? Није ли њихова превенција заправо цензура у новом руху? Или у старом, кроз доношење протекционистичких мера за поједине платформе, нпр. TikTok-у у САД и Индији (Ibid., str. 73).

Према нашем суду, кључно поглавље ове веома значајне књиге јесте оно које се односи на питање безбедности и светског поретка, а коју појава AI доводи у питање. Наиме, постојећи систем је заснован на различитим уговорима, резултат је бројних и мукотрпних дипломатских преговора, тајних и јавних веза, које су скројиле постојеће међународне односе. То је посебно значајно када је реч о нуклеарном оружју, његовој контроли и односима међу нуклеарним суперсилама. „Ниједна велика земља не може себи приуштити да игнорише безбедносне димензије вештачке интелигенције. Трка за стратешку предност вештачке интелигенције се већ одвија, посебно између САД и Кине и донекле Русије“ (Ibid., str. 85). Аутори указују на то да постоје нуклеарне, сајбер технологије и технологије вештачке интелигенције и да ће свака од њих без сумње имати своју улогу у стратегији безбедности. Стога они аподиктички сматрају да „САД треба даље да настоје да их обликују“ (Ibidem). Као и у периоду хладног рата, треба постићи „равнотежу сила“. Типично кисинџеровски. Међутим, у време хладног рата опасност је била мерљива, бар угрубо. Било је

[28] Ова дихотомија на преддигитално и дигитално доба, по аналогији на преиндустријско и индустријско доба, указује на значај који Кисинџер и сар. придају промени насталој стварањем дигиталног света. Ми смо, у једном ранијем тексту, који се бавио питањима истраживања јавног мњења и коришћења интернета у те сврхе, утврдили разлику између виртуелног и реалног јавног мњења, која долази до изражаја у земљама у којима је интернет недовољно развијен, па није могуће на тај начин развити репрезентативан узорак (Šuvaković, 2008). Тада је у такве државе спадала и Србија, док је данашња ситуација потпуно другачија.

могуће пребројати ко с колико ракета располаже, које су ког домета, које могу да носе нуклеарне главе и по колико истовремено (Ibid., str. 93). Уз упозорење да принцип „неупотребе нуклеарне енергије није инхерентно трајно достигнуће“ и да „захтева стварну и признату равнотежу“ (Ibid., str. 92), аутори указују на то да је с појавом сајбер оружја и, да га тако назовемо као општим појмом вештачки интелигентног оружја, то значајно теже. Најпре, сајбер оружје је нетранспарентно. Може се користити и из канцеларије и из неке шуме. Врло лако може да падне у руке терориста (баш као и приступ AI), или мањих држава, које не могу да развију нуклеарне потенцијале, али могу релативно значајне могућности за нпр. сајбер ратовање. За активирање сајбер оружја нису потребни велики рачунари, премда за подршку његовом раду свакако јесу неопходни рачунарски системи велике меморијске моћи. Кисинџер и сар. као пример сајбер ратовања наводе DDoS нападе, ко ји личе на легитимне захтеве за приступ информацијама, али се емитују истовремено у толиком броју да систем пада.^[29] Они указују на сличност сајбер оружја са хемијским и биолош-

ким оружјем, у смислу да се ефекти напада могу ширити хоризонтално, и на жртве које нису биле мета напада, наносећи штету „на ненамерне и непознате начине“ (Ibidem).

Кисинџер и сар. наглашавају да AI уноси „нове хоризонте у информациони простор, укључујући и област дезинформација. Генеративна вештачка интелигенција може да створи огромне количине лажних, али уверљивих информација. Дезинформације и психолошки рат помоћу вештачке интелигенције, укључујући коришћење вештачки створених личности, слика, видео-снимака и говора, спремни су да произведу узнемирујуће нове слабости, посебно за слободна друштва (нагласио У. Ш.).^[30] Широко подељене демонстрације произвеле су најзглед реалистичне слике и видео-снимке јавних личности које говоре ствари које никада нису рекли... Ако синтетичким имиџом националног лидера манипулише противник да би подстакао неслогу или издао обмањујуће директиве, да ли ће јавност (или чак друге владе и званичници) на време уочити превару^[31]“ (Ibid., str. 97).

Аутори оправдано изражавају забринутост поводом тога ко контролише вештачку интели-

[29] Интервју Илона Маска са Доналдом Трампом, који се поново кандидује за председника САД, уприличен у оквиру Трампове кампање 13. августа 2024. на Масковој мрежи X, каснио је читавих 40 минута, управо због, како је Маск објаснио, масовног сајбер напада, DDoS напада.

[30] Још један термин заостао из хладног рата. Аутор овог рада је на становишту да су данас најслободније управо оне земље које аутори књиге извесно не посматрају таквим (Русија, Кина, Србија, Мађарска, Словачка, Турска, да споменемо само неке), док су најнеслободније оне које су од завршетка Другог светског рата словиле за „слободни свет“ (земље колективног Запада генерално, да не издвајамо никога посебно).

[31] „Шарене револуције“, укључујући и ону на Мајдану, по последицама најразорнију европску, пре свега по Украјину, управо су користиле манипулације и дезинформације пласиране преко „мрежа револта и наде“. Данас само можемо да замислимо потенцијал за изазивање нереда узрокованих сајбер ратовањем, уз коришћење генеративне AI. И све нам се чини да би они који би је користили, били баш исти они као и ономад на Мајдану.

генцију. Без обзира на то да ли се користи вештачка интелигенција у конвенционалном или (не дај Боже) нуклеарном ратовању, „императив је да се обезбеди одговарајућа улога људског расуђивања у надгледању и употреби силе“. Али то ће бити недовољно и једнострано, те је стога нужно да „владе технолошки напредних земаља треба да истраже изазове међусобног обуздавања уз помоћ примењиве провере“ (Ibid., str. 101).

САД су у својој стратегији направиле разлику између оружја вођеног вештачком интелигенцијом, „које чини рат вођен људима прецизнијим, смртоноснијим и ефикаснијим“ и оружја вештачке интелигенције, тј. оног „које доноси смртоносне одлуке аутономно и независно од људских оператера. САД су објавиле свој циљ да ограниче употребу на прву категорију“ (Ibid., str. 104–105). Кисинџер и сар. оцењују „мудрим“ овакво разликовање, уз изражавање дозе бојазни да би способност AI за самоучењем „могла учинити ограничење на одређене способности недовољним“ (Ibidem). Аутори сматрају да ће одбрана „морати да буде аутоматизована без уступања основних елемената људске контроле“ (Ibid., str. 106). У том погледу они предлажу државама „шест примарних задатака у контроли својих арсенала“:

1. „лидери супарничких и непријатељских страна морају (нагласио У. Ш.) бити спремни да редовно разговарају једни с другима“, како је то чињено у време хладног рата, „о облицима ратова које не желе да воде“;
2. нуклеарној стратегији мора се посветити изнова пажња и признати да је то

„један од великих стратешких, техничких и моралних изазова“;

3. „водеће сајбер и силе AI треба да настоје да дефинишу своје доктрине и границе (чак и ако нису сви њихови аспекти јавно објављени) и идентификују тачке подударности између својих доктрина и доктрина ривалских сила“. Наравно, терминологију је неопходно прилагодити „карактеристичним аспектима сајбер и вештачке интелигенције“;
4. интерна ревизија сопственог оружја од стране држава које га поседују, пре свега у домену „командовања и контроле и раног упозоравања“. Ово би превентивно деловало у односу на могуће сајбер нападе, као и смањило опасност од 'неовлашћене, ненамерне или случајне употребе оружја за масовно уништење';
5. потребно је, нарочито од технолошки најразвијенијих држава, створити „робусне и прихваћене методе за максимизирање времена за доношење одлука током периода појачане напетости и у екстремним ситуацијама... Нарочито би противници требало да настоје да се договоре о механизму који ће осигурати да се одлуке које се могу показати неопозивим доносе темпом који погодује људској мисли и промишљању – и опстанку“;
6. аутори предлажу да главне силе AI размотре „како да ограниче континуирано ширење војне вештачке интелигенције или да ли да предузму систематски напор у неширењу, уз подршку дипломатије и претње силом“ (Ibid., str. 106–107).

Закључак који аутори дају у овом поглављу заправо је идеја водиља читаве књиге. То је оно због чега је она настала. Све остало је мање-више анализа, али је ово Кисинџерова порука генерацијама лидера које долазе:

„Воља да се постигне узајамно обуздавање најразорнијих способности не сме да чека да се трагедија догоди. Док човечанство креће да се такмичи у стварању новог, еволуирајућег и интелигентног оружја, историја неће опростити неуспех у покушају постављања граница. У ери вештачке интелигенције, трајна потрага за националном предношћу мора бити заснована на етици очувања људи (нагласио У. Ш.)“ (Ibid., str. 108).

У наредном поглављу, Кисинџер и сар. баве се утицајем АИ на трансформацију људског идентитета. Они указују на веру и разум као на два традиционална начина на који су људи познавали свет. Сада је стигао и нови: АИ, која „разуме“ оно што човек није у стању и која је неверник с обзиром на то да нема усађене никакве вредности. Дакле, она одлучује по неким критеријумима који су људима (или барем већини људи) неразумљиви, најблаже речено нејасни. Свакако, једна од последица јесте трансформација професија. Оне не само да више неће бити исте какве их данас познајемо већ многе данашње професије уопште неће постојати, и на њихово место ће ступити неке друге, за које данас не можемо ни да претпоставимо шта ће да обављају. Да ли то значи ћемо се суочити са новим лудистичким покретом? Можда, премда би то за савременог човека било много мање разумно него за човека пре нешто више од два века, када су радници разбијали машине у Енглеској,

сматрајући да су оне, а не капитализам, криве за њихов друштвени положај. Дакле, не да би тако нешто било неразумно са људске стране (као и покушаји да се спречи по сваку цену развој АИ) већ би било и неефикасно. Човек мора да се суочи с последицама њеног настанка. АИ ће извесно створити доста нових незапослених људи, чије ће радне задатке да преузме и обавља вероватно и успешније од њих АИ. Аутори нуде бригу друштва за збрињавање људи погођених оваквим последицама. Питање је, наравно, хоће ли такав интервенционизам у XXI веку задовољити људе? С друге стране, додајемо ми, није ли то прилика за Марксову дезалијенацију? Хоће ли таква технолошка промена водити и ка промени друштвеног система из глобалног капитализма, до максимума развијеног вештачком интелигенцијом, у настајућем глобалном друштву ка неком другом систему, новом, праведнијем, бољем? Не пишем му назив, сетићете се. Јер, како је Мертон својевремено указивао, осим манифестних функција (у нашем случају манифестних функција АИ), постоје и оне латентне, које нико није предвидео. Видећемо.

Аутори се осврћу и на супкултуре, попут Амиша. Указују на то да нека друштва могу просито да одлуче да не примењују достигнућа АИ. Међутим, они сматрају да ће њена свеprisутност бити таква, да ће временом бити неизбежно користити је, чак и када имамо чврсту вољу да то не чинимо.

Врло су важне опсервације у погледу научних открића. „Наука је традиционално била врхунски амалгам људске стручности, интуиције и знања. У дубокој узајамној вези теорије и експеримента, људска памет покреће све видове

научног истраживања“ (Ibid., str. 115). AI доноси нешто ново: „не-људску различиту-од-људског димензију у научна истраживања, открића и разумевање света“ (Ibidem). Оно што аутори нису исписали, већ само нагостили у једном ранијем пасусу, јесте то да „контекстуализована информација постаје знање. Када се уверење заснива на знању, то се зове мудрост... Само уверења – у комбинацији за мудрошћу – омогућавају људима приступ и истраживање нових хоризоната. Дигитални свет има мало стрпљења за мудрост; његове вредности се одређују степеном прихваћености, а не промишљањем. То суштински оспорава тезу просветитељства да је разум најважнији елемент свести... дигитални свет на нуди тезу да је повезаност сама по себи значајна“ (Ibid., str. 33, нагласио У. Ш.). Ова импликација безусловно значи да је знање непотребно, па је према томе излишна и наука као „објективно, критичко, методски изведено знање“ (Marković, 1994b). Шта ће нам знање, када је довољно да смо умрежени и да имамо информацију? Море информација међу којима није могуће разликовати важно од неважног. Чему преиспитивање, критичност, када све то уместо нас, као што упозоравају аутори, чини AI?! Па чак и ако у прво време професори и научници буду имали неку улогу у развоју критичности у односу на примљене информације, уколико буду улагали труд да својим ученицима или властитој деци усаде неке хумане вредности, у надолазећим генерацијама то више неће бити могуће: Како ће они који не сматрају знање већ умреженост вредношћу, сматрати знање и науку неком вредношћу? И због чега би то чинили? Без сумње, наука је

озбиљно доведена у питање, много више него што су писци ове књиге на то указали или били спремни да перципирају. А с њом и наша, људска парадигма живота. У вези с тим су и драматичне промене у сфери образовања и васпитања. „AI може да служи као друг за игру кад је детету досадно и као монитор кад му је родитељ одсутан. Са увођењем образовања које обезбеђује AI, просечне људске способности биће стављене на тест или ће се повећати... Временом ће појединци можда почети да преферирају своје дигиталне асистенте у односу на људе“ (Kissinger et al., 2022, str. 117). Аутори, ипак, с правом примећују да је „иронија у томе што чак и док дигитализација чини доступним све већу количину информација, она смањује простор потребан за дубоко, концентрисано размишљање“ (Ibid., str. 118).

Одговарајући на себи постављено питање о новој људској будућности аутори сматрају неопходним да се обезбеди превласт људи над AI, али у вези с тим исказују посебну бригу када је реч о ономе што називамо политичка демократија. То значи осигурати „да кључне владине одлуке треба да буду издвојене из структура прожетих вештачком интелигенцијом и ограничене на људску администрацију и надзор...; обезбеђивање људског надзора и одлучног учешћа у основним елементима власти биће од суштинског значаја за одржавање легитимитета...; демократија мора задржати људске квалитете. На најосновнијем нивоу то ће подразумевати заштиту интегритета демократских расправа и избора“ (Ibid., str. 120–121). Главни страх који постоји код аутора јесте развој AGI. „Приступ одређеној моћној вештачкој интелигенцији, као што је

општа вештачка интелигенција, мораће да буде строго чуван да би се спречила злоупотреба“ (Ibid., str. 122, нагласио У. Ш.). Ово заправо значи да САД тај монопол морају да задрже за себе. Они сматрају да ће она бити прескупа, те да ће због тога њено ширење бити тржишно ограничено, али се залажу и за постизање међународног договора о ограничењу употребе вештачке интелигенције у неким областима, попут нпр. производње биолошког оружја. И овде, заправо, видимо, кисинџеровски, хладноратовски поглед на свет: постизати споразуме и договоре међу државама, наметати њихову обавезност, наравно уз изузетност САД. Само што нема одговора на питање: Шта ће се десити ако машине почну међусобно да се саме споразумевају?! Да ли је то футуризам? Можда, али је и AI то била пре нешто више од пола века.

Ка закључивању

Несумњиво је да је Хенри Кисинџер имао веома значајну улогу у обликовању света друге половине XX века, па чак и света у којем и даље живимо, на половини треће деценије XXI века. Његова дипломатска достигнућа донела су му бројна признања и почести; имао је и политичку и академску каријеру; образовање које је поседовао и мудрост коју је стекао давали су му основ за широке генерализације које је чинио, понекад чак и занемарујући појединачне чињенице, али генерално извлачећи исправан закључак. О моралним начелима и етици, када је његова политика у питању, не треба сувише говорити, пошто је једини императив био и ос-

тао: одбрани став САД, чак и када је то било у супротности са његовим виђењем америчких националних интереса (као што је то било у случају југословенске кризе, како настојања САД да пошто-пото одрже целину БиХ, тако и када се ради о агресији на Србију и СРЈ 1999). Као да се придржавао (што он ни под каквим мукама не би признао) лењинског начела „демократског централизма“: у дискусијама браним сопствени став, аргументујући га упорно и чврсто, али када се одлука донесе – браним одлуку која је донета иако сам био против ње. Невоља је што је у одређеном периоду он био личност с највећим утицајем на доносиоце одлука и што су неке од њих биле погубне за бројне људе, али и за његов етички кредибилитет. С друге стране, нека решења која је креирао издржала су пробу времена и извесно је да ће он по њима бити упамћен.

Његова коауторска књига Доба вештачке интелигенције и наша људска будућност изванредан је поглед на разумевање данашњег ступња развоја AI. Извесно је да би дословце свако ко претендује да нешто сазна о овој технологији, ко жели да остане „у седлу“ нових технолошких достигнућа, морао веома пажљиво да је прочита и покуша да је разуме. Ми смо, управо због тога, направили неуобичајено детаљан преглед закључака и ставова, сазнања и података који се налазе у књизи.

Свакако, читалац ће се упитати због чега нисмо направили посебан осврт на ову књигу, већ смо повезали анализу Кисинџерових достигнућа у дипломатији и међународним односима и Кисинџерових увида у данашњи ступањ развоја AI. Неколико је разлога за то.

Најпре, Кисинџер је остао запамћен као државник, чак више него као професор, иако је извесно много тога од теоријско-практичног знања био у прилици да пренесе својим студентима. Због тога је ова књига недовољно перципирана у нашој академској заједници.

Друго, одлика свих Кисинџерових настојања била је да уређује светски поредак, да ствара систем, који је пре свега у интересу САД. Такво његово настојање упадљиво је и у овој његовој књизи, посебно када пише о развоју AGI.

Треће, његова упозорења у вези с могућностима вештачке интелигенције и ратовања вештачки интелигентним оружјима (посебно, како су Американци класификовали и декларисали своје одрицање: оружјима вештачке интелигенције) прилично су уверљива. Ни „обичан“ нуклеарни рат нико не би преживео, а камоли онај у којем одлуке о употреби нуклеарних ракета не доносе људи, већ су оне

препуштене некој генерацији вештачке интелигенције.

Четврто, његова потреба да регулише употребу AI у ратовању, а то је упркос другим темама које књига отвара, кључно у њој, идеја водиља, директна је последица његове улоге коју је имао током хладног рата. Без познавања те улоге и Кисинџеровске хладноратовске логике тешко је разумети препоруке и идеје које он износи у вези са AI.

Пето, и последње, поставља се питање да ли је могуће хладноратовским средствима споразумевања, равнотеже сила и одвраћајућих ефеката нуклеарног потенцијала спречити нежељене ефекте могућег утицаја AI у ратовима XXI века. Кисинџер и сар. су понудили решења базирана на искуствима прошлог века и на претпоставци да је легитимно демократско одлучивање "резервисано" за људе, односно да не сме да буде пренето на вештачку интелигенцију. Видећемо хоће ли она функционисати и у овом веку.

References / Литература

- BBC NEWS-World Service-In Serbian (2023, July, 20). "America, China and politics: Veteran US diplomat Henry Kissinger in Beijing with Xi Jinping, details of the conversation are not known". BBC NEWS in Serbian. Available at: <https://www.bbc.com/serbian/lat/svet-66255601> [In Serbian]
- Bisenić, D. (2021, November 14). Kissinger and AI. *Novi Standard*. Available at: <https://standard.rs/2021/11/14/kisindzer-ivestacka-inteligencija/> [In Serbian]
- Brzezinski, Z. (2013). *Strategic Vision*, transl. by S. Divjak. Beograd: Albatros plus [In Serbian]
- Castells, M. (2012/2018). *Networks of Outrage and Hope*, transl. by V. Savić, M. Nikolić. Beograd: Službeni glasnik [In Serbian]
- Chomsky, N., Waterstone, M. (2022). *Consequences of Capitalism: Manufacturing of Discontent and Resistance*, transl. by P. Milidrag. Novi Sad: Akademska knjiga [In Serbian]

- Debray, R. (2000). *Introduction à la médiologie*, transl. by M. Ivanović. Beograd: CLIO [In Serbian]
- Dimitrijević, B. (2024). Henry A. Kissinger, Eric Schmidt, Daniel Huttenlocher, The Age of A.I. And Our Human Future, Beograd, Klub plus, 2022, 150. *Istorija XX veka* 42 (1), 269-272. Available at: https://istorija20veka.rs/wp-content/uploads/2024/01/2024_1_18_dim_269-272.pdf [In Serbian]
- Kissinger, H. (1994). An Interview. Available at: https://www.youtube.com/watch?v=gnHakmO2_Fs
- Kissinger, H. (1999a). *Diplomacy*, Vol. One. Transl. by M. Gligorijević and V. Gligojević. Beograd: Verzalpress [In Serbian]
- Kissinger, H. (1999b, June 28). The Statment. *The Daily Telegraph*
- Kissinger, H. (1999c, April 4). Doing Injury To History. *The Newsweek International*. Available at: <https://www.newsweek.com/doing-injury-history-164822> See also an astract in *The Guardian*. Available at: <https://www.theguardian.com/world/1999/apr/01/balkans12>
- Kissinger, H. (2014, March 5). Opinion: How the Ukraine crisis ends. *The Washington Post*. Available at: https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html
- Kissinger, H. (2016, December 27). Kissinger advises Trump to accept Crimea as Russia – Bild. Available at: <https://web.archive.org/web/20161228103639/http://uatoday.tv/politics/kissinger-advises-trump-to-accept-crimea-as-russia-bild-854458.html>
- Kissinger, H.A. Schmidt, E., Huttenlocher, D. (2021/2022). *The Age of A.I. And Our Human Future*, Serbian edition, transl. by J. Novačić and D. Bisenić. Beograd: Klub Plus [In Serbian]
- Mandić, D. P., Mišćević, G. M., Bujišić, Lj. G. (2024). Evaluating the quality of responses generated by ChatGPT. *Metodička teorija i praksa* 27 (1), 5-19. DOI: 10.5937/metpra27-51446
- Marković, J. M. (2023). Can we make artificial intelligence a man's partner? - Henry A. Kissinger, Eric Schmidt, Daniel Huttenlocher: The Age of AI: and Our Human Future, John Murray, London, 2021. *Sociološki pregled* 57 (1): 147-154. DOI: 10.5937/socpreg57-43562
- Marković, M. (1994a). *Humanistic sense of social theory*. Beograd: BIGZ, Genes-S štampa, Prosveta, SKZ. [In Serbian]
- Marković, M. (1994b). *Philosophical foundations of science*. Beograd: BIGZ, Genes-S štampa, Prosveta, SKZ. [In Serbian]
- Orlović, S. (2023). AI (ChatGPT) and our future with it. *Politički život* 24, 95-101. Available at: <https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/Politicki-zivot-24-KORICE1.pdf> [In Serbian]
- RTS (2023). TV „Oko“: Henri Kisindžer (1923-2023). Available at: https://www.youtube.com/watch?v=nKfjc09UCh4_12`25``-13`57`` [In Serbian]
- RTS (2023a). TV „Oko“: Henri Kisindžer (1923-2023). Available at: https://www.youtube.com/watch?v=nKfjc09UCh4_13`57``-14`17`` [In Serbian]
- Simeunović, D. (1992). Coup d'état as a military-political phenomenon. *Vojno delo* 3/92, 119-142. Available at: https://www.vojnodelo.mod.gov.rs/pdf_clanci/vojnodelo285/vd-285-1992-44-2-8-Simeunovic.pdf [In Serbian]
- Šuvaković, U. (2008). Possibilities Of Using Internet In Implentation Of Scientific Investigation Of Public Opinion. *Politička revija* 4/2008, 1523-1546. <https://doi.org/10.22182/pr.1842008.24> [In Serbian]

- Šuvaković, U. (2023). The War That Broke Out With The Delay Of Three Decades. *Balkanske sinteze* 1/2023, 13-31. <https://doi.org/10.46630/bs.1.2023.01> [In Serbian]
- Vučković, B. (2020). McLuhan and Debray: Theoretical (dis)harmony. *Sociološki pregled* 54 (4), 1311-1328. DOI: 10.5937/socpreg54-29186
-

Uroš V. Šuvaković

University of Belgrade,
Faculty of Education,
Department of Philosophy and Social Sciences
Belgrade (Serbia)

150 |

Creator of the present in an attempt to understand the future or what can be counted as, but not reduced to, Kissinger's legacy

Summary

The text was written with an idea of reviewing the book *The Age of A.I. and Our Human Future* (2021/2022) by Henry Kissinger and his eminent associates Eric Schmidt and Daniel Huttenlocher, which was published in the USA when Kissinger was 99 years old. Since in the meantime this US statesman passed away at the age of 101, it was impossible not to take into consideration and, at least briefly, not point to Kissinger's main accomplishments in international relations and diplomacy, his attitudes relevant for the Yugoslav crisis, and then look at this diplomat's attempt in the book about artificial intelligence to perceive its potentials and, by understanding its advantages and shortcomings, to model the direction of the development of humanity. That is why this paper consists of two parts. The first part sketches Kissinger's influence of US foreign affairs and making far-reaching foreign policy decisions of the USA, which created the world we used to know in the second half of the 20th century, with a particular emphasis on the establishment of relations between the People's Republic of China and the USA, and the détente policy of the USA and the USSR. In the second part, attention is dedicated to Kissinger's analyses and warnings about the emergence and development of artificial intelligence. Although he delved into this field at a rather advanced age, his insights are extremely important, particularly given his striving for international cooperation in the regulation of this matter.

Keywords: Henry Kissinger, diplomacy, artificial intelligence